

Innlegg: Syver Svare

Eg har ei positiv holdning til mesteparten av arbeidet til prosjektleiinga (1993 - -97) og til arbeidet som har skjedd etterpå.

Men eg har nokre kritiske merknader. Det er viktig at ein set søkeljoset på det som er uheldig og prøvar rette på det, for elles kan det virke skadeleg inn på framtida for dette viktige tiltaket.

Det var for det fyrste svært uheldig at prosjektleiinga ikkje la meir vekt på arbeidet med å finne eit meir korrekt og dekkjande namn på dette tiltaket. Arbeidet med pilegrimsvegane vart gjort i statleg regi, og reint formelt var det vel Kulturdepartementet som skulle hatt denne oppgava med namngjevinga.. Sjå Forskrifter til Lov om målbruk i offentleg teneste. Det norske språkråd burde så ha vorte pålagt denne oppgava.

Dessutan burde rettane og pliktene til prosjektleiinga ha vore klårare definerte. Som statstilsette var dei for eksempel pliktige til å respektere Lov nr. 5 av 11.april 1980: Lov om målbruk i offentleg teneste, den såkalla Mållova.. Når det gjeld orda led - leden, så gjekk desse orda ut av det såkalla bokmålet ved rettskrivingsreforma 1938, og dei vart også borte frå bokmålsordlistene og -ordbøkene. Dei vart fyrst godkjende att i 1996, - på slutten av prosjekt-tida. .Men prosjektleiinga begynte å bruke led - leden alt i forprosjektåret 1993,og dei var i flittig bruk i heile prosjekt-tida.. Prosjektleiinga starta altså arbeidet sitt med å bryte norsk lov!

Det melde seg straks protestar, mest i form av avisinnlegg, og tilslutt måtte prosjektleiinga ta dette inn over seg. Dette er kommentert i eit av meldingsblada for 1994, og det står vidare at prosjektleiinga ville leggje namneproblemet fram for den nasjonale referansegruppa som skulle ha møte våren 1995. Dette høyrdest betryggjande ut. Denne såkalla referansegruppa var sett saman av velskolerte folk med kunnskapar på så mange felt. Ein måtte mest gå ut i frå at her fanst det personar med språk-kunnskap og med juridisk kunnskap, slik at saka kunne få ei ansvarleg og grundig behandling.

Referansegruppa hadde møtet sitt på mai 1995, men referata frå dette møtet viser at det vart ei sørgjeleg forestilling:

Aller fyrst burdeprosjektleiinga fått beskjed om at dei måtte slutte å bryte norsk lov. Referansegruppa burde ha visst at led - leden ikkje eksisterte i dei to skriftspråka våre, og dei burde ha visst at statstilsette var forplikta til å respektere offisiell rettskriving i alt skriftleg materiale.

Dei burde og hatt kjennskap til at led - leden var henta frå Sverige der desse orda både har konkret og abstrakt tyding. Men omplanta til Noreg måtte orda ha same tydningsinnhaldet som dei norske orda lei - leia, og her i landet har desse orda berre abstrakt tyding. Dei burde ha kjent at det var svært uheldig å bruke eit abstrakt nemne på noko så konkret som pilegrimsvegane.

Men det skjedde ikkje. Lov om målbruk i offentleg teneste er ikkje nemnt med eit einaste ord, og det ser ikkje ut til at dei visste at prosjektleiinga som statstilsette var forplikta til å lyde denne lova. Jaj, referansegruppa var sjølv pliktige til å lyde mållova, både dei som var statstilsette og dei som var mellombels engasjerte, sjå § 1 i lova.

Referansegruppa var altså sjølv med på å bryte norsk lov!!

Dei hadde heller ingen kritiske merknader til nemningane led - leden.

Tvert i mot gjorde referansegruppa vedtak om at prosjektet framleis skulle heite Pilegrimsleden.. Men dei gjorde også vedtak om at kvar kommune skulle stå fritt om dei ville bruke -led - -leden eller -lei - -leia.

- - - Eg er framleis full av undring - at språk-kunnskap og juridisk kunnskap kunne vera så fråverande i ei så prestisjetung forsamling. Dersom eg hadde vore av dei ansvarlege, ville eg ha gått med djup skamkjensle heile mi levetid. Resultatet er omtalt i prosjektleiinga sitt meldingsblad av mai 1995,og dei er glade for resultatet.

Men dette er ikkje det einaste lovbrottet som prosjektleiinga gjorde seg skuldig i.. Dei synda og mot Lov nr. 11 av 15.mai 1990: Lov om stadnamn, den såkalla Stadnamnlova.

Det var Hallstein Hage, Fåvang, som skreiv brev til Norsk Språkråd og klaga over feil namnebruk. Han tykte ikkje at Pilegrimsleden kunne brukast av eit nasjonalt tiltak som pilegrimsvegprosjektet. Språkrådet var samla i plenum akkurat på denne tida, og brevet frå Hallstein Hage vart teki opp til drøfting utanom saklista. Alle så nær som ein meinte det måtte heite Pilegrimsleia, og det vart vedteki mest utan diskusjon.. Men det som skapte diskusjon, var spørsmålet om vegskiltinga. Det vart til slutt samrøystes vedteki at vegskiltinga skulle fylgje Stadnamnlova, altså at det er språket i bygdene som har desse pilegrimsvegane, som avgjer teksta på vegskilta. - - Om ein skulle fylgje denne lova, så måtte det altså bli Pilegrimsleia på dei aller fleste av desse vegskilta. I monoftongeringsområda kunne ein truleg velje Pilegrimslea, om ein ynskde det.

Folk i Språkrådet har forsikra meg om at prosjektleiinga fekk beskjed om dette vedtaket, men det er ikkje omtala i nokon av publikasjonane frå prosjektleiinga.

Kven andre enn Språkrådet kan fatte eit slikt vedtak? Og som regel blir slike språkrådvedtak tatt til fylgje. Men her var det viktigare å bruke Pilegrimsleden enn å respektere norsk lov!

Litt om orda lei og led.

Led er svensk og dansk, og det var vel den svenska forma som var mønster for prosjektleiinga. På svensk har ordet både konkret og abstrakt tyding. Det blir brukt om vegar og stigar ja til og med om gater i byar og tettstader, sjå svenske bykart. På svensk er ordet framleis produktivt, og det blir serleg brukt om lengre turvegar. Men omplanta til Noreg, må ordet ha same tyding som *lei* - *leia*. Men her i landet har orda utelukkande abstrakt tyding: Kurs eller retning. Vi snakkar nok om vegleia, men da tenkjer vi ikkje på den konkrete vegen, men retninga som vegen har i terrenget.

Språk-kunnskapen hos folk flest er minimal, og for desse spelar teksta på vegskilta lita rolle. Men det vil også finnast folk som er språk-kunnige, og dei vil for all framtid reagere på at ein brukar eit abstrakt nemne på noko så konkret som pilegrimsvegane. Lei (og led) vil aldri endre tydingsinnhald sjølv om -leden og -leia også i framtida skulle bli knytta om desse vandrevegane. Men det vil skapa negative kjensler, og det vil skade dette viktige tiltaket med pilegrimsvegar og pilegrimsvandring. Den som kjenner ansvar, bør ivre for ny behandling av namnespørsmålet. Det er ennå ikkje for seint å ta kontakt med Kulturdepartementet, eventuelt Språkrådet. Av dette går det fram at eg heller ikkje er tilfreds med Pilegrimsleia-skilta. Men dei har den fordel framfor Pilegrimsleden-skilta at dei ikkje er lovstridige.

Prosjektleiinga gjekk heile tida sterkt inn for pilegrimsleden, både som prosjektnamn og som tekst på vegskilta. -- Eg har ofte undra meg over dette sterke engasjementet. Dei tok seg makt og myndigheit dei ikkje hadde, og det skulle pressast i gjennom uavhengig av all motstand og alle motargument. Men kva var grunnen - motivasjonen? Var det mangelfull språk-kunnskap kombinert med maktbrynde som gjorde utslaget? Når ein les gjennom publikasjonane frå prosjektleiinga, er det ikkje vanskeleg å sjå at språk-kunnskap er ein mangelfaktor. Men det kan og skuldast eit sterkt språkpolitisk engasjement, og det er like mykje som talar for det. Eller kanskje det er ein kombinasjon av desse to moglegheitene? Denne kombinasjonen er dessverre svært vanleg. Folk med minimal språk-kunnskap, er ofte dei ivrigaste i språkstriden.

--- Det som undrar meg like mykje er kor mange det er som let seg lokke med denne ukorrekte språkbruken. Dei gamle vikingane og mellomalderens handelsmenn for i vesterveg og i austerveg, men nå heiter det helst vesterled og østerled, og der er få som protesterar. Eg tolkar dette som språkleg og kulturelt forfall, og vi såg det aldri før prosjektleiinga kom med pilegrimsleden. Når eit reisefylgje nå skal på amerikatur, så skal dei i vesterled. Før var det på ein annan måte. Da Helge Ingstad skreiv om utgravingane av dei norrøne buplassane på New-Foundland, kalla han boka si: Vesterveg til Vinland, ikkje vesterled. Språkleg forfall og forsimpling, dessverre.

Litt om led - leden og forholdet til det dansk-norske skriftspråket --

-- som 1929 ved stortingsvedtak fekk nemninga *bokmål*. Fyrste halvparten av 1900-talet var språkleg sett ei nasjonal reisingstid. Amt vart til fylke etter mønster frå norsk høgmellomalder, og dei fekk norske namn. Ein stor del av kommunane våre fekk fornorska namna sine. Juridiske einingar fekk også nye namn, også etter mønster frå norsk høgmellomalder. Mange militære innstallasjonar og øvingsplassar fekk også norske namn osv. Norske ord, uttrykk og norsk bøyingsmønster av verb, substantiv og adjektiv, fekk større prestisje enn dei har hatt både før og seinare. Rettskrivingsendringane av 1907, 1917 og 1938 reflekterte denne mentalitetsendringa. Alt såg så lovande ut.

Ved rettskrivingsombota i 1938 var det nokre få ord som var så unorske at dei gjekk ut av skriftspråket, -- her tenkjer eg da på det såkalla bokmålet. Eitt av desse var led med bøyingsformene leder, leden og ledene. Og orda gjekk ut av bokmålsordlistene og bokmålsordbøkene.

Men i siste halvdel av 1900-talet har stått i språkreaksjonen sitt teikn. Det starta med Foreldrereaksjonen for Oslo og omegn i 1950-åra, og det vart berre verre og verre. Norske ord og bøyingar har nærmast vorte kjeppjaga ut av det såkalla bokmålet. I dag er det svært konservative eller reaksjonære former som dominerar, og på mange vis må ein attende til før 1907-rettskrivinga for å finne eit liknande språk. 1981-rettskrivinga stadfesta denne reaksjonære trenden. Da vart ord, uttrykk og bøyingsformer som bygde på austnordiske og danske språkmerke,

gjort til hovudformer i det såkalla bokmålet. Og der dei før hadde vore tillatne sideformer, vart dei gjort til likestilte former med ord som byggjer på vestnordiske og norske språkmerke. (Språkmerke: Ei gjennomgripande endring av språket med varig verknad. Austnordiske - = forandringar som oppstod i øystre delen av det nordiske språkområdet, det som nå er Danmark og Sverige. (Dette gjeld siste halvdel av det fyrste årtusen).

Vestnordiske - = forandringar som oppstod i vestre delen av det skandinaviske språkområdet, det som nå er Noreg.). Det er dette språket vi finn i læreboknormalen, i dei fleste avisene, i offentleg administrasjon osv..

Men led med bøyingsformene vart ikkje godkjende i denne omgangen, - - det heitte framleis lei—leia.

Men i 1996 fekk led - leden på nytt offisiell godkjenning. Det skjedde ved eit særvedtak, ikkje som del av ei meir omfattande rettskrivingsendring. For meg er dette heilt uforståleg. Led - leden høyrer heime i eit språk med felleskjønn, og det er like unorsk og skulle vera like ubrukeleg i dag som i 1938. Eg har snakka med mange norskfilogar om dette, men ingen forstår grunnen. Eg har og skrivi brev til Språkrådet og bede om forklaring, men svaret eg fekk er ikkje til å bli klok på.

Eg trur eg veit grunnen, og eg veit det er fleire som tenkjer på same måte, men dei vågar ikkje seia det høgt: Dette må vera eit bestillingsverk-Språkrådet fatta dette vedtaket for å hjelpe prosjektleiinga for pilegrimsveg-prosjektet ut av kattepine og lovbrot.

Øivind Lunde.

I nest siste nummer av tidskriftet Pilegrimen har ansvarleg redaktør ein svært kritisk artikkel om :Øivind Lunde. Eg tolkar det også slik at det var han som var ansvarleg for den uheldige nemninga Pilegrimsleden. Dette er heilt ukjent for meg, men dette må sjølv sagt granskast nærmare. Dersom det er sant, er det svært uheldig for han, for dette vil medføre skjemmande riper i lakkeringa.

Til slutt må eg ta opp til diskusjon ein av kjepphestane til DN, at kommunane har stått fritt til å velja Pilegrimsleden eller Pilegrimsleia på vegskilta i kommunen. Dette høyrer fint ut, om det hadde vore sant. Men det er dessverre ikkje sant, og eg synest DN skulle halde seg for gode til å servere usanningar.

Litt enkel historekk:

Prosjektleiinga begynte bruke led - leden alt i forprosjektåret 1993. Men på grunn av protestar, vart namnesaka lagt fram for den nasjonale referansegruppa, som drøfta dette på møtet sitt i mai 1995. Det vart gjort vedtak om at prosjektet skulle ha nemninga Pilegrimsleden, men at kommunane skulle stå fritt om dei ynskte -leden eller -leia på vegskilta i kommunen. Dette vedtaket er også omtala i meldingsbladet for prosjektleiinga, mai 1995.

Namnespørsmålet vart og teki opp til diskusjon på seminaret 21. og 22. mars 1996 på Dovrefjell hotell på Dombås, og her gav prosjektleiinga den same lovnaden: Kommunane skulle stå fritt til å velja -leden eller -leia. Men sidan mai 1995 er ikkje namnespørsmålet nemnt med eit einaste ord i publikasjonane frå prosjektleiinga.

Eg trur eg har lese alt som har vorte trykt, men dette er ikkje nemnt.

Så vart det laga ein folder - om merking og skilting av pilegrimsvegane, og dette var distribuert m.a. til vegkontora i dei aktuelle fylka, og her finst det berre eitt alternativ: Pilegrimsleden. Derfor var vegkontora i god tru da dei på forsommeren 1997 sette opp Pilegrimsleden-skilta langs alle pilegrimsrutene.

Eg har snakka med fleire av dei kommunalt ansvarlege for pilegrimsvegprosjektet, og alle forklarar seg på same viset: Dei trudde på lovnadene om at dei kunne velja -leden eller -leia, og dei gjekk og venta på å bli førespurde om dette. Nokre hadde svaret klart, og dei ville ha valt -leia. Andre ville vente til dei var førespurde, og da ville dei ta opp spørsmålet til drøfting med rette vedkomande. Men ingen vart førespurd, og ingen visst nokon ting før Pilegrimsleden-skilta var sett opp!!

Det var berre Skaun kommune som tok saka opp til diskusjon. Der bestemte namnekomiteen at alle vegskilta i Skaun kommune skulle ha teksta Pilegrimsleia.

Men da skilta kom opp, stod det Pilegrimsleden også på desse skilta. Da Skaun kommune protesterte og kravde andre vegskilt, vart dei truga med at da måtte dei sjølve betale for omskiltinga. Det ville koma på fleire titusen kroner, og det hadde kommunen sjølv sagt ikkje råd til. Fin, demokratisk handlemåte, ikkje sant? Eg trur alt var nøye planlagt på førehand.

Det var undertekna som skilta om mest alle Pilegrimsleden-skilt i Sør-Trøndelag. Eg hadde eit svært så godt samarbeid med Sør-Trøndelag vegkontor. Dei forstod fort at dei var førde bak ljuset av prosjektleiinga, og sidan møtte eg berre velvilje. Vegkontoret ordna med ein enkel og billig måte for omskiltingar. Det vart laga klistermerke med påskrifta ia, og desse vart klistra over dei 3 siste bokstavane i Pilegrimsleden, slik at det vart

Pilegrimsleia.

Sør-Trøndelag skreiv også brev til Vegdirektoratet, der dei fortalde at dei var førde bak ljuset, og dei foreslo at alle Pilegrimsleden-skilta skulle bytast ut med nye vegskilt der det stod Pilegrimsleia. Vegdirektoratet sende da eit heller strengt brev til DN, der dei ber om nærmare forklaring. Det var prosjektleiinga som svara på dette brevet, og dei klara vri seg unna ved å servere ei usanning.

Med helsing

Syver Svare (sign)
Orkdal 020505

Kopiar: Karl H. Brox (Adresseavisen), Eivind Luthen (Oslo), Øystein Ekroll, Pilegrimspryestane i Trondheim og på Dovre, Kari Møyner (Lillehammer) og Terje Abrahamsen (Vinstra)